

Katarzyna Gabryjończyk, Piotr Gabryjończyk

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Zróżnicowanie rozwoju sektora kultury w województwie świętokrzyskim

Streszczenie. W artykule przedstawiono próbę pomiaru i porównania stopnia rozwoju sektora kultury w powiatach województwa świętokrzyskiego w latach 2015 i 2018. Wykorzystano w nim wybrane metody porządkowania liniowego dla oszacowania syntetycznej miary badanego zjawiska (na podstawie autorskiego doboru zmiennych) oraz procedurę wyboru metody, która najlepiej odzwierciedla jego zróżnicowanie. Uzyskane wyniki pozwoliły stwierdzić, że stan sektora kultury zarówno w 2015, jak i w 2018 roku w powiatach województwa świętokrzyskiego był mocno zróżnicowany. Zaobserwowano także, iż mimo deklaracji rządowych decydentów w rozpatrywanym okresie nie nastąpiły postulowane zmiany, a ogólny poziom rozwoju sektora kultury w regionie uległ pogorszeniu oraz pogłębiło się jego wewnętrzne zróżnicowanie.

Słowa kluczowe: sektor kultury, porządkowanie liniowe, unitaryzacja zerowana, powiat, województwo świętokrzyskie

Wstęp

W ostatnich latach wśród przedstawicieli biznesu, nauki i polityki można zauważyć wzrost zainteresowania gospodarczym ujęciem kultury. Przekłada się to na konkretne deklaracje decydentów oraz powstawanie planów działań mających na celu szeroko rozumiany rozwój tej dziedziny. Dość wymownym przykładem takiego stanu rzeczy był fakt objęcia przez prof. P. Glińskiego, ministra kultury i dziedzictwa narodowego w sprawującym od 2015 roku władzę rządzie RP, urzędu wiceprezesa Rady Ministrów – po raz pierwszy w historii Polski osoba pełniąca tak wysoką funkcję w państwie była odpowiedzialna za kwestie kultury. Co więcej, prof. Gliński deklarował w roku objęcia urzędu wśród stawianych sobie priorytetów m.in. stabilizację sytuacji środowisk i instytucji twórczych (jak np. biblioteki czy teatry) i bardziej sprawiedliwy podział dóbr kultury w sensie regionalnym i społecznym¹ (a więc łatwiejszy i bardziej masowy dostęp do kultury), twierdząc jednocześnie, że jego pozycja oznacza większe możliwości dla branży kulturalnej

¹ Dzieje.pl. Portal historyczny: Prof. Gliński: jednym z priorytetów polityka historyczna; chcemy jak najszybciej zbudować Muzeum Historii Polski, 2015, <https://dzieje.pl/aktualnosci/prof-gliniski-jednym-z-priorytetow-polityka-historyczna-chcemy-jak-najszybciej-zbudowac-m> (dostęp: 01.06.2020).

 piotr_gabryjonczyk@sggw.edu.pl

oraz „istotne docenienie (...) roli kultury w kształtowaniu dobrobytu i pozycji narodu”², uznając ją za drugi obok gospodarki filar lepszego i bardziej sprawiedliwego życia obywateli. O ile wcześniej sektor kultury traktowano raczej jako mniej istotny element gospodarki, o tyle obecnie coraz częściej dostrzega się jego znaczenie, prowadzi dyskusje i badania nad jego wpływem na rozwój społeczno-gospodarczy. Problemem pojawiającym się często podczas tego typu analiz jest sam sposób pomiaru stopnia rozwoju sektora kultury. Na podstawie przeglądu literatury i badań dotyczących problematyki sektora kultury można stwierdzić, iż jednym z podejść do kwestii wspomnianego pomiaru jest opracowanie miary syntetycznej uwzględniającej wiele zmiennych cząstkowych charakteryzujących różne aspekty badanego zjawiska. Ponadto daje się zauważyć, że przeważnie problematyka ta rozważana jest na poziomie całych krajów, czasem regionów lub województw, brakuje zaś opracowań koncentrujących się na mniejszych jednostkach terytorialnych, np. powiatach, co w przypadku części gospodarki, jaką jest kultura, wydaje się bardziej uzasadnione. Celem niniejszego artykułu jest określenie stanu przestrzennego zróżnicowania sektora kultury powiatów województwa świętokrzyskiego dla 2015 i 2018 roku, a więc początkowego i końcowego (z punktu widzenia aktualnie dostępnych danych statystycznych) momentu funkcjonowania krajowego aparatu obecnej władzy wykonawczej. W tym celu wykorzystano pięć różnych metod porządkowania liniowego, jak i dla obliczenia porównywalnej wartości wskaźników dla 2018 roku zastosowano algorytm wyboru takiej metody, która dla okresu wyjściowego najlepiej odzwierciedlała zróżnicowanie badanego sektora.

Sektor kultury – ujęcie teoretyczne

Kultura jest pojęciem powszechnie znanym i używanym, zarówno w języku potocznym, jak i naukowym. Jest to zagadnienie szerokie i wieloznaczne, czego dowodem jest m.in. definicja zaproponowana przez znaną polską socjolog A. Kłoskowską. Rozumiała ona kulturę jako „złożoną całość, obejmującą wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność, obyczaje, zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa”³. Podobnie interpretował omawiane zagadnienie B. Malinowski, który twierdził, iż jest to „integralna całość, na którą składają się narzędzia i dobra konsumpcyjne, konstytucyjne statuty różnorodnych społecznych ugrupowań, ludzkie idee i rzemiosła, wierzenia i zwyczaje”⁴. Nie ulega wątpliwości, iż obie przedstawione definicje są słuszne, jednak akcentują one zarówno materialne elementy, jak i niedające się zmierzyć imponderabilia.

Przy prowadzeniu rozważań nad gospodarczym ujęciem kultury bardziej zasadne jest zatem wykorzystywanie pojęcia sektora kultury. Zgodnie z podejściem agencji europejskiej KEA European Affairs z 2006 roku, sektor ten obejmuje dwie grupy działalności, a mianowicie główne dziedziny sztuki oraz przemysły kultury. Jako czynnik różnicujący w tym podziale wskazuje się to, czy dana dziedzina ma charakter przemysłowy. Na grupę pierwszą, którą określa się jako nieprzemysłową, składają się dobra i usługi nierepro-

---

² Ibidem.

³ A. Kłoskowska: Socjologia kultury, PWN, Warszawa 1981, s. 21.

⁴ B. Malinowski: Kultura i jej przemiany, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 59.

dukowane, produkty unikatowe, przeznaczone do konsumpcji w czasie ich tworzenia lub wtedy, kiedy są udostępnione do wglądu. Zalicza się do nich: sztuki wizualne (rękoździeło, malarstwo, rzeźbę i fotografię), sztuki widowiskowe (teatr, cyrk, taniec i festiwale) oraz dziedzictwo kulturowe (muzea, biblioteki oraz zabytki). Druga grupa, czyli przemysły kultury, to dobra i usługi powiązane z głównymi dziedzinami sztuki, jednak produkowane na skalę masową i nastawione na reprodukcję. Do tego zbioru wlicza się: wydawnictwa książkowe i prasowe, radio i telewizję, filmy oraz muzykę (rynek wydawnictw muzycznych i koncerty)⁵. Nie powinno zatem dziwić, iż z racji tak szerokiego obszaru tematycznego coraz częściej dostrzegane są związki kultury z ekonomią, a liczne opracowania poświęćane są wzajemnym relacjom obu tych dziedzin i próbom pomiaru oddziaływania całości bądź wybranych elementów kultury na rozwój gospodarczy i społeczny w skali lokalnej, regionalnej i globalnej⁶.

Metody badań

Określenie zróźnicowania sektora kultury wśród powiatów województwa świętokrzyskiego oparto na zmiennych syntetycznych, które mogą być wyznaczone za pomocą procedur wzorcowych lub bezwzorcowych. Pierwszy ich rodzaj polega na wyznaczeniu odległości obserwacji od wzorca rozwoju – zdefiniowanego modelowego obiektu, a drugi na uśrednieniu wartości zmiennych unormowanych⁷. W artykule do obliczenia zmiennych syntetycznych za pomocą metody wzorcowej wykorzystano tzw. wskaźnik rozwoju Z. Hellwiga, przy procedurze bezwzorcowej posłużono natomiast się czterema metodami normującymi.

Procedura postępowania przy metodzie Z. Hellwiga jest następująca⁸: pierwszym krokiem jest dokonanie standaryzacji cech zbiorowości zgodnie ze wzorem:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j}$$

gdzie:

z_{ij} – standaryzowane wartości j -tej cechy w i -tym obiekcie,

⁵ The economy of culture in Europe, Kea European Affairs, Bruksela 2006, s. 2.

⁶ Vide E. Bowitz, K. Ibenholt: Economic impacts of cultural heritage – research and perspectives, *Journal of Cultural Heritage* 2009, nr 10(1), s. 1–8; B. Colenbrander, P. Guzman, A. Pereira Roders: Measuring links between cultural heritage management and sustainable urban development: An overview of global monitoring tools, *Cities*, 2017, vol. 60(A), s. 192–201; U. Daubaraitė, G. Startienė: Creative industries impact on national economy in regard to sub-sectors, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 2015, vol. 213, s. 129–134; X. Greffe: From culture to creativity and the creative economy: A new agenda for cultural economics, *City, Culture and Society* 2016, vol. 7(2), s. 71–74; I. Moore: Cultural and creative industries concept – a historical perspective, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 2014, vol. 110, s. 738–746.

⁷ K. Kukuła, L. Luty: Propozycja procedury wspomagającej wybór metody porządkowania liniowego, *Przegląd statystyczny* 2015, 62(2), s. 219.

⁸ Z. Hellwig: Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr, *Przegląd Statystyczny* 1968, 15(4), s. 307–327.

x_{ij} – wyjściowe wartości j -tej cechy w i -tym obiekcie,

$\bar{x}_j$ – średnia arytmetyczna j -tej cechy,

S_j – odchylenie standardowe j -tej cechy,

m – liczba zmiennych,

n – liczba obiektów.

Następnie ustala się abstrakcyjny obiekt, tzw. wzorzec rozwoju o współrzędnych $(z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0n})$,
gdzie:

$z_{0j} = \max z_{ij}$, gdy cecha jest stymulantą,

$z_{0j} = \min z_{ij}$, gdy cecha jest destymulantą.

Kolejnym krokiem jest ustalenie odległości euklidesowych obserwacji od wzorca rozwoju zgodnie ze wzorem:

$$D_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}$$

W wyniku tej procedury uzyskuje się wartości $D_{10}, D_{20}, \dots, D_{n0}$, a na ich podstawie oblicza się średnią:

$$\bar{D}_0 = n^{-1} \sum_{i=1}^n D_{i0}$$

oraz odchylenie standardowe:

$$S_0 = \sqrt{n^{-1} \sum_{i=1}^n (D_{i0} - \bar{D}_0)^2}$$

Następnym etapem jest obliczenie wartości:

$$D_0 = \bar{D}_0 + 2S_0$$

Z wykorzystaniem ustalonych wartości oblicza się miary rozwoju na podstawie wzoru:

$$d_i = 1 - \frac{D_{i0}}{D_0}$$

Ciąg otrzymanych wartości wskaźnika $(d_1, d_2, \dots, d_n)$ porządkuje się od największej do najmniejszej, tworząc tym samym ranking (im większa wartość d_i , tym obiekt jest bardziej rozwinięty).

Opierając się na obliczonych wskaźnikach syntetycznych dla obiektów, można je również przyporządkować do przedziałów klasowych, gdzie⁹:

---

⁹ I. Pomianek: Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia 2010, nr 9(3), s. 233.

Klasa A (wyższy poziom rozwoju) $D_0 = \bar{D}_0 + 2S_0$,

Klasa B (średni poziom rozwoju) $\bar{d}_i - S_{di} < d_i < \bar{d}_i + S_{di}$,

Klasa C (niższy poziom rozwoju) $d_i \leq \bar{d}_i - S_{di}$.

Do obliczenia zmiennych syntetycznych w procedurze bezwzorcowej konieczne było wykorzystanie metod normalizujących – na potrzeby artykułu wykorzystano następujące¹⁰:

- standaryzację:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j}$$

gdzie: $S_j \neq 0$ oraz $z_{ij} \in \left\langle \frac{\min x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j}; \frac{\max x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j} \right\rangle$

- unitaryzację zerowaną:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min x_{ij}}{\max x_{ij} - \min x_{ij}}$$

gdzie: $\max x_{ij} \neq \min x_{ij}$ oraz $z_{ij} \in \langle 0, 1 \rangle$;

- metodę D. Strahl:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max x_{ij}}$$

gdzie: $\max x_{ij} \neq 0$ oraz $z_{ij} \in \left\langle \frac{\min x_{ij}}{\max x_{ij}}; 1 \right\rangle$;

- metodę E. Nowaka:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{\bar{x}_j}$$

gdzie: $\bar{x}_j \neq 0$ oraz $z_{ij} \in \left\langle \frac{\min x_{ij}}{\bar{x}_j}; \frac{\max x_{ij}}{\bar{x}_j} \right\rangle$.

Zmienne syntetyczne dla znormalizowanych zmiennych z wykorzystaniem bezwzorcowej metody agregacji obliczono zgodnie ze wzorem:

$$Q_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m z_{ij}$$

gdzie:

Q_i – wartość zmiennej syntetycznej dla i -tego obiektu.

¹⁰ K. Kukuła, L. Luty: Propozycja procedury..., op. cit., s. 220–221.

We wszystkich zaprezentowanych wzorach z_{ij} oznacza wartość unormowaną j -tej zmiennej dla i -tego obiektu.

Wyniki obliczeń dokonanych na podstawie różnych metod można zaprezentować w formie macierzy (wymiar $v \times v$). Trzeba jednak zwrócić uwagę, iż zróżnicowanie procedur obliczeniowych może w konsekwencji skutkować dużymi rozbieżnościami w otrzymanych uporządkowaniach liniowych, a tym samym w interpretacji ich wyników. Pewnym wyjściem z tej sytuacji jest wybór jednego najbardziej dopasowanego do pozostałych rankingów. Wykorzystać w tym celu należy wspomagającą procedurę określania miary podobieństwa rankingów¹¹. Wyznaczenie stopnia podobieństwa uporządkowania liniowego otrzymanego w wyniku metody p -tej do pozostałych uporządkowań polega na obliczeniu sumy elementów p wiersza wspomnianej macierzy i pomnożeniu jej o 1. Wartość ta oznaczona symbolem u_p może zostać uśredniona za pomocą wzoru:

$$\bar{u}_p = \frac{1}{v-1} \sum_{\substack{q=1 \\ p \neq q}}^v mpq,$$

gdzie: $p, q = 1, 2, \dots, v$.

Za najbardziej dopasowany do pozostałych ranking należy uznać ten, który spełnia warunek¹² $\bar{u}_p = \max_p \bar{u}_p$.

W celu określenia zróżnicowania poziomu rozwoju sektora kultury w powiatach województwa świętokrzyskiego dokonano wyboru 17 cech w pięciu kategoriach, a mianowicie:

1) Dziedzictwo kulturowe:

x_1 – liczba zabytków nieruchomych i archeologicznych,

x_2 – liczba muzeów łącznie z oddziałami.

2) Zasoby infrastruktury w zakresie kultury:

x_3 – liczba wyspecjalizowanych instytucji kultury¹³ na 10 tys. mieszkańców,

x_4 – liczba domów i centrów kultury na 10 tys. mieszkańców,

x_5 – liczba miejsc kinowych na 10 tys. mieszkańców,

x_6 – księgozbiór na 10 tys. mieszkańców.

3) Wydarzenia kulturalne:

x_7 – liczba wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przez instytucje wyspecjalizowane,

x_8 – liczba wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przez domy i centra kultury,

x_9 – liczba kulturalnych imprez masowych.

4) Aktywność ludności w dziedzinie kultury:

x_{10} – liczba uczestników wydarzeń kulturalnych instytucji wyspecjalizowanych na jednego mieszkańca,

¹¹ Ibidem, s. 223.

¹² Ibidem.

¹³ Przez wyspecjalizowane instytucje kultury rozumie się: teatry, instytucje muzyczne (filharmonie, chóry, opery), obiekty wystawiennicze (galerie).

- x_{11} – liczba wypożyczeń na jednego czytelnika,
 x_{12} – liczba uczestników imprez zorganizowanych przez domy i centra kultury na jednego mieszkańca,
 x_{13} – liczba uczestników kulturalnych imprez na jednego mieszkańca,
 x_{14} – liczba odwiedzających muzea,
 x_{15} – liczba widzów kinowych.
- 5) Finanse kultury:
- x_{16} – wydatki na kulturę¹⁴ na jednego mieszkańca,
 x_{17} – dochody z kultury¹⁵ na jednego mieszkańca.

W wyborze zmiennych diagnostycznych kierowano się definicją sektora kultury oraz tym, aby wybrane cechy względnie wiarygodnie charakteryzowały omawiane zjawiska. Wykorzystane dane zostały pozyskane na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz Geoportalu o zabytkach Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Należy podkreślić, że z racji dużej liczby zmiennych i ich znacznego zróźnicowania, a tym samym kłopotliwej wzajemnej porównywalności, przyjęto założenie, iż wszystkie mają takie same wagi. Trzeba również zaznaczyć, iż wszystkie wymienione cechy są stymulantami.

Zgodnie z założeniami metody Hellwiga, zmienne diagnostyczne wybrane do modelu powinny być słabo skorelowane między sobą¹⁶. Dlatego zweryfikowano skorelowanie wskazanych 17 zmiennych i jako kryterium odrzucenia cechy przyjęto wartość współczynnika korelacji wyższą niż 0,8. W wyniku tej operacji konieczne okazało się zredukowanie zestawu cech o zmienne: x_2 , x_7 , x_8 , x_9 , x_{10} , x_{12} , x_{15} .

Przeprowadzone badania miały charakter dwuetapowy. W pierwszej części wykorzystano pięć różnych metod porządkowania liniowego, aby wyliczyć wartości miar rozwoju sektora kultury w 2015 roku dla wszystkich powiatów województwa świętokrzyskiego (13 jednostek powiatowych oraz jedno miasto na prawach powiatu). Na wybór tego województwa zdecydowano się z racji faktu, iż jest ono mimo centralnego położenia uznawane za w pewien sposób peryferyjne, co więcej funkcjonuje w cieniu trójkąta wyznaczonego przez trzy największe aglomeracje kraju: Warszawę, Kraków i Łódź. O tej peryferyjności i stopniu zapóźnienia względem innych obszarów może też świadczyć to, że mimo formalnej przynależności województwa świętokrzyskiego do makroregionu centralnego (wg klasyfikacji NUTS) zostało ono zaliczone do programu operacyjnego Polska Wschodnia 2014–2020 obejmującego swym zasięgiem najbardziej zacofane regiony kraju. Następnie zastosowano algorytm wyboru takiej metody, która w najlepszy sposób oddaje zróźnicowanie badanego sektora. Na podstawie tak wybranej metody porządkowania liniowego dokonano ponownej estymacji miar rozwoju sektora kultu-

¹⁴ Przez wydatki na kulturę rozumie się wydatki budżetów powiatów i gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (dział 921).

¹⁵ Przez dochody z kultury rozumie się dochody budżetów powiatów i gmin z działu 921, czyli kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

¹⁶ M. Stec: Uwarunkowania rozwojowe województw w Polsce – analiza statystyczno-ekonometryczna, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy 2011, nr 20, s. 235.

ry we wszystkich jednostkach, ale tym razem dla 2018 roku (ostatniego, dla którego dostępne były dane statystyczne), dzięki czemu możliwa stała się weryfikacja stopnia zmian w sektorze w okresie funkcjonowania obecnych władz państwowych.

Wyniki badań

Zróżnicowanie pozycji rankingowych uzyskanych na podstawie wybranych pięciu metod jest stosunkowo małe, co dowodzi także podobieństwa tych wyników do uporządkowania stworzonego na podstawie ich średnich. Niemniej jednak pewne odmierności powodują, iż dobrym rozwiązaniem jest zastosowanie omówionej wcześniej procedury wspomagającej wybór metody najbardziej dopasowanej do pozostałych (tab. 1). W przypadku wykorzystania metody unitaryzacji zerowanej uzyskano najwyższy wynik, a zatem należy stwierdzić, iż daje ona w rozpatrywanym przypadku najbardziej zbliżone do pozostałych metod wyniki uporządkowania. Tym samym ranking uzyskany na podstawie tej metody jest najbardziej wiarygodny dla badanego zjawiska. Trzeba jednak zaznaczyć, iż wyniki dla większości metod okazały się bardzo wysokie.

Tabela 1. Miary podobieństwa rankingów

Metoda	Hellwig	Standaryzacja	Unitaryzacja zerowana	Strahl	Nowak
Wynik	0,872	0,888	0,898	0,888	0,781

Źródło: badania własne.

Porządkowania liniowego powiatów województwa świętokrzyskiego dokonano na podstawie obliczeń, w których posłużono się danymi zastanymi. Już sama analiza tych danych nasuwa wniosek, iż sektor kultury w powiatach województwa świętokrzyskiego jest bardzo zróżnicowany. Świadczy o tym m.in. fakt, iż w aż dziewięciu powiatach nie było żadnej instytucji wyspecjalizowanej, w pięciu jednostkach żadnych kin, a w dwóch zabrakło również jednostek muzealnych. W 2015 roku tylko powiaty ostrowiecki, buski, sandomierski, staszowski oraz miasto Kielce nie wyróżniały się żadną zmienną zerową. Jednakże dopiero obliczone na podstawie zmiennych miary syntetyczne mogły posłużyć do stworzenia rankingów jednostek. Wartości wskaźników syntetycznych uzyskanych z użyciem omówionych metod oraz uzyskane w wyniku porządkowania pozycje rankingowe powiatów dla 2015 i 2018 roku (w przypadku wybranej dzięki procedurze najlepszej metody) zaprezentowano w tabeli 2.

Najbardziej rozwinięty sektor kultury w województwie świętokrzyskim w 2015 roku miał powiat miasto Kielce, który w każdym z uzyskanych uporządkowań uzyskał pierwsze miejsce. Wynik ten jest dosyć oczywisty, ponieważ Kielce są stolicą województwa, a zatem ciąży na nich największy obowiązek organizowania i dbania o kulturę całego regionu. Bardzo dobrze zaprezentował się również powiat kielecki, który czterokrotnie zajął drugie miejsce. Przyczyn takiego rezultatu można upatrywać w bezpośredniej bliskości Kielc i ich oddziaływania na te tereny, dużej liczbie zabytków, a także w kwestiach finansowych. Najgorsza z kolei sytuacja miała miejsce w powiecie skarżyskim, który

Tabela 2. Zróżnicowanie powiatów województwa świętokrzyskiego pod względem rozwoju sektora kultury na podstawie wybranych metod porządkowania w 2015 roku (wszystkie metody) i 2018 roku (tylko unitaryzacja zerowana)

Powiat	Hellwig		Standaryzacja		Unitaryzacja zerowana				Strahl		Nowak	
	2015		2015		2015		2018		2015		2015	
	W	R	W	R	W	R	W	R	W	R	W	R
Buski	0,275	5	0,282	5	0,400	5	0,203	10	0,482	5	1,240	3
Jędrzejowski	0,238	6	0,074	6	0,329	6	0,290	7	0,415	7	0,863	7
Kazimierski	0,141	10	-0,217	10	0,265	9	0,095	14	0,352	10	0,681	10
Kielecki	0,277	4	0,562	2	0,492	2	0,329	5	0,572	2	1,458	2
Konecki	0,079	12	-0,557	12	0,164	12	0,105	13	0,292	13	0,557	14
Kielce miasto	0,375	1	0,916	1	0,580	1	0,573	1	0,639	1	2,246	1
Opatowski	0,176	8	-0,009	7	0,314	8	0,423	2	0,368	8	0,642	12
Ostrowiecki	0,204	7	-0,028	8	0,316	7	0,418	3	0,433	6	1,067	6
Pińczowski	0,158	9	-0,204	9	0,261	10	0,280	8	0,346	11	0,659	11
Sandomierski	0,311	3	0,448	3	0,457	3	0,314	6	0,508	3	1,210	4
Skarżyski	0,033	14	-0,722	14	0,115	14	0,129	12	0,268	14	0,636	13
Starachowicki	0,075	13	-0,590	13	0,149	13	0,226	9	0,301	12	0,729	9
Staszowski	0,312	2	0,405	4	0,436	4	0,394	4	0,499	4	1,200	5
Włoszczowski	0,125	11	-0,358	11	0,230	11	0,139	11	0,366	9	0,811	8

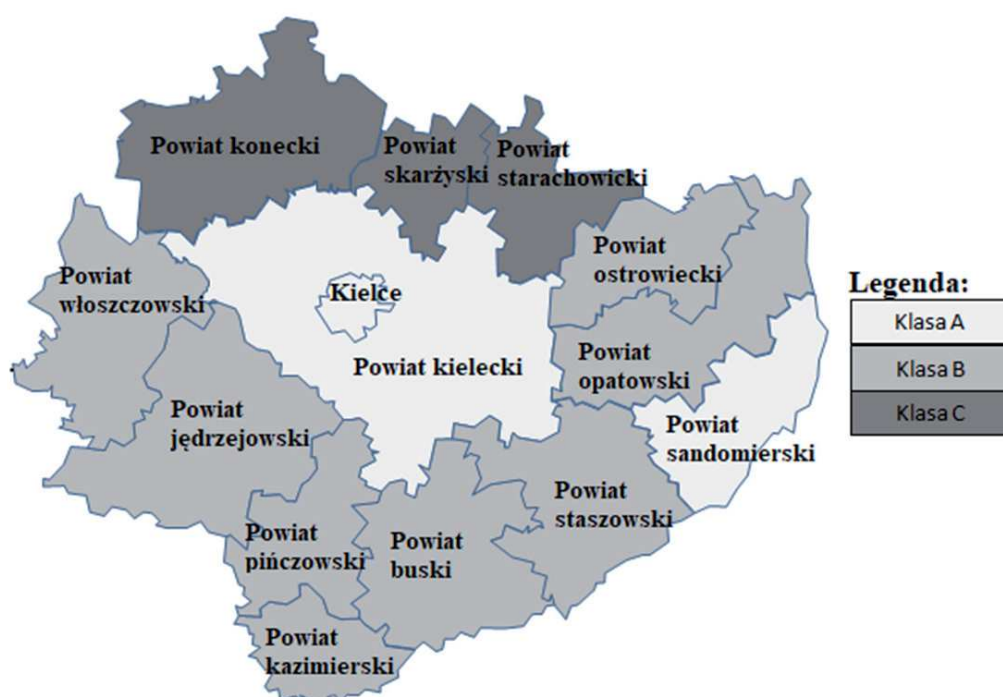
W – wartość miary syntetycznej, R – pozycja rankingowa.

Źródło: badania własne.

na podstawie czterech metod uplasował się na ostatnim, 14. miejscu, a raz na pozycji nr 13. Największą różnicę pomiędzy uzyskanymi wynikami aż o pięć pozycji uzyskał powiat opatowski. Warto zauważyć, że zarówno w rankingu otrzymanym w wyniki uśrednienia pozycji z poszczególnych metod, jak i w przypadku metody unitaryzacji zerowanej, trzy pierwsze pozycje zajęły te same powiaty: miasto Kielce, kielecki i sandomierski. Z kolei, jeśli chodzi o trzy najgorzej rozwinięte pod względem kultury powiaty województwa świętokrzyskiego, to w obu zestawieniach najgorsze pozycje zajęły także te same jednostki: powiaty skarżyski, starachowicki i konecki.

Wyniki otrzymane metodą unitaryzacji zerowanej postanowiono poddać podziałowi na klasy, zgodnie z przedstawionym wcześniej mechanizmem (rys. 1).

Można zauważyć, że dwa powiaty zaliczone do klasy A znajdują się w części centralnej województwa. Nie jest zaskoczeniem, iż miasto Kielce stanowiło powiat reprezentujący klasę najwyższą, gdyż z racji jego funkcji stolicy województwa sektor kultury jest w nim mocno skoncentrowany. Trzeba także zaznaczyć, iż jest to największe miasto regionu, z najbardziej rozwiniętą ofertą kulturalno-rozrywkową województwa. Drugim powiatem zaliczonym do klasy A był w 2015 roku powiat kielecki otaczający

Rysunek 1. Zróżnicowanie klasowe sektora kultury w powiatach województwa świętokrzyskiego według metody unitaryzacji zerowanej w 2015 roku

Źródło: badania własne.

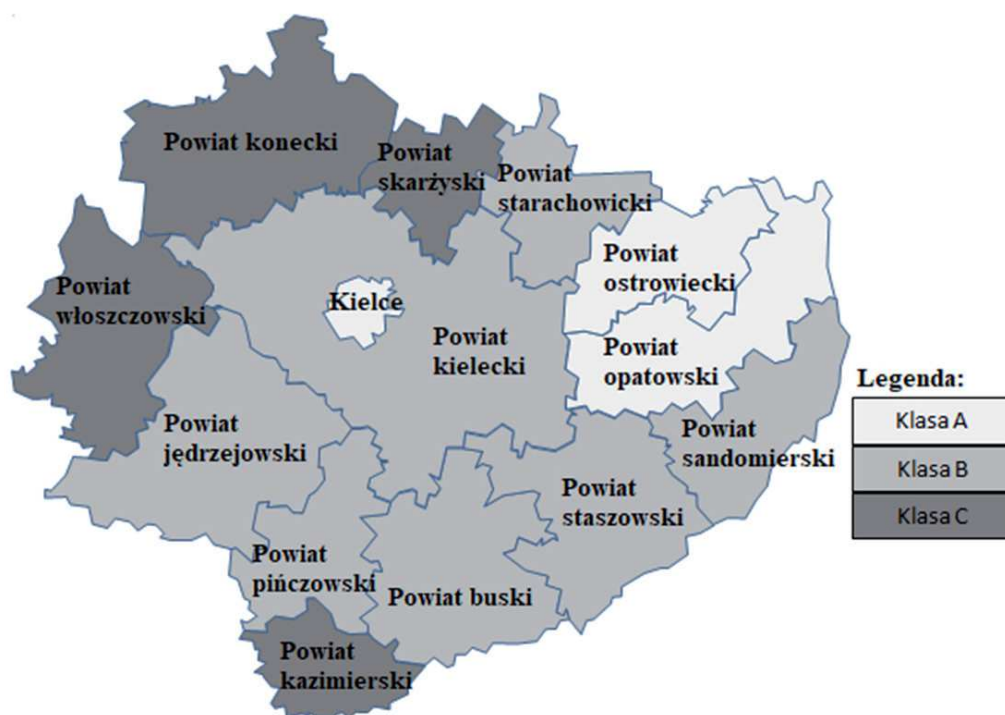
miasto Kielce. Ten rezultat można zapewne przypisać centralnemu usytuowaniu i właśnie bliskości Kielc. Bardzo liczne zabytki stanowią atrakcyjne obiekty do zwiedzania, a fakt, że jest to obszar w pobliżu centralnej jednostki miejskiej, ułatwia ich odwiedzenie. Trzecią jednostką, która została zaliczona do klasy A, jest powiat sandomierski. Można przypuszczać, iż jedną z przyczyn jego tak wysokiej lokaty jest fakt, iż na stosunkowo małej przestrzeni powiatu znajduje się dużo obiektów dziedzictwa kulturowego, które w dużej mierze warunkują również kulturalną aktywność społeczeństwa oraz wysokość wydatków i dochodów gmin i powiatów powiązanych z kulturą (z działu 921 finansów publicznych). Nie bez znaczenia jest zapewne również fakt, iż na obszarze tego powiatu znajduje się jeden z najważniejszych zabytków województwa świętokrzyskiego – zamek w Sandomierzu. Odnosząc się do badania atrakcyjności zamków wspomnianego województwa wykonanego metodą bonitacji punktowej w 2016 roku, obiekt ten uzyskał drugie miejsce w rankingu 16 tego typu zabytków nieruchomości (pierwszą lokatę zajął zamek w Chęcinach) i niewątpliwie charakteryzuje go wysoka atrakcyjność turystyczna¹⁷. W przypadku jednostek z najgorszą sytuacją sektora kultury ciekawe jest to, że w 2015 roku wszystkie były umiejscowione w północnej części województwa, co oznacza, że na całym tym obszarze sektor ten był bardzo słabo rozwinięty. Można zało-

¹⁷ P. Gabryjończyk, K. Kułaga: Tourist attractiveness of castles in Świętokrzyskie Province, [w:] Tourism role in the regional economy, J. Wyrzykowski, J. Marak, M. Drozdowska (red.), Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu, Wrocław 2016, s. 116–122.

żyć, iż w konsekwencji pewne funkcje tegoż sektora były realizowane przez społeczeństwo w innych, okolicznych powiatach (być może także poza województwem). Warto zwrócić uwagę, iż ta najniższa klasa została przypisana tym trzem jednostkom pomimo tego, że tylko w powiecie koneckim wystąpiły dwie zmienne zerowe (w powiatach starachowickim i skarżyskim po jednej takiej zmiennej). Za słuszne można zatem uznać wyjaśnienie, że na tak niekorzystną sytuację wpłynęła bardzo niska liczba zabytków, jak i niskie wartości wydatków i dochody z kultury w tych jednostkach samorządowych.

Podział na klasy wartości miary rozwoju sektora kultury otrzymanych metodą unitaryzacji zerowanej dla 2018 roku przedstawiono na rysunku 2.

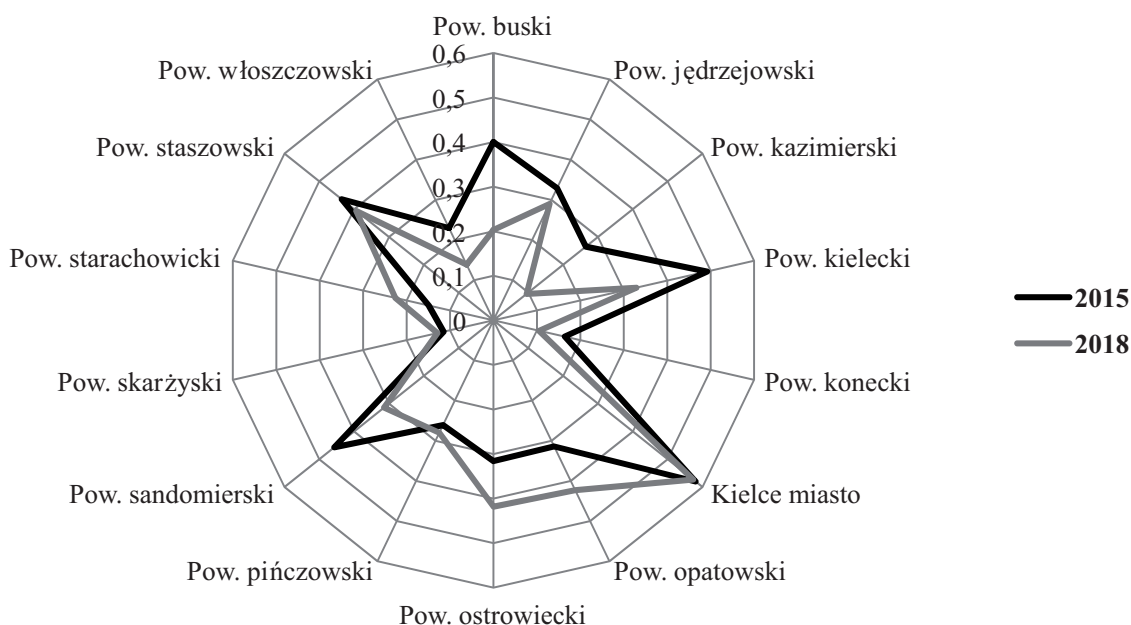
Niestety porównując stan uzyskany z 2015 rokiem, można zauważyć, iż w rozpatrywanym okresie nie zaobserwowano całościowych znaczących zmian na lepsze, a nawet wręcz przeciwnie. W dalszym ciągu trzy jednostki zaliczono do klasy A, ale (z wyjątkiem miasta Kielce, które bezapelacyjnie utrzymało swój status lidera) były to już inne powiaty (ostrowiecki i opatowski, oba w północno-wschodniej części regionu), zatem poprawa jednych odbyła się niejako kosztem drugich. Co więcej, w klasie C tym razem znalazły się już aż cztery jednostki, zatem wewnętrzna struktura zróżnicowania stopnia rozwoju kultury uległa pogorszeniu. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w dwóch przypadkach były to te same powiaty co w 2015 roku, do których dołączył jeszcze sąsiedni powiat włoszczowski oraz ulokowany na południu powiat kazimierski. W dalszym zatem ciągu północny skraj województwa jawi się jako najslabiej rozwinięty pod względem posiadanego sektora kultury.

Rysunek 2. Zróżnicowanie klasowe sektora kultury w powiatach województwa świętokrzyskiego według metody unitaryzacji zerowanej w 2018 roku

Źródło: badania własne.

Należy jednak zauważyć, że przedstawione wcześniej rysunki ilustrują jedynie stopień zróżnicowania miary w rozpatrywanej grupie, nie oddają zaś zmian samej miary niezależnie od ich kierunku. Warto zatem przyjrzeć się różnicy w wynikach uzyskanych metodą unitaryzacji zerowanej dla obu analizowanych lat (rys. 3).

Rysunek 3. Wskaźnik rozwoju sektora kultury powiatów województwa świętokrzyskiego wg metody unitaryzacji zerowanej w 2015 i 2018 roku

Źródło: badania własne.

Przedstawiony na rysunku 3 rozkład pozwala stwierdzić, iż w skali ogólnej rezultaty uzyskane dla 2018 roku są wyraźnie niższe aniżeli te dla 2015 roku. Z jednej strony w tym okresie miara rozwoju sektora kultury uległa zmniejszeniu w aż 9 z 14 jednostek, w niektórych wypadkach zresztą bardzo wyraźnie (nawet prawie o 50%). Pogorszenie to dotyczyło wszystkich najlepszych w 2015 roku powiatów, nie omijając nawet miasta Kielce (choć tu spadek był względnie nieznaczny). Z drugiej strony zaobserwowane dla pięciu podmiotów wzrosty nie były aż tak znaczące, by zrekompensować odnotowane dla większości jednostek zmiany negatywne. Dobrze sumarycznie oddaje to wartość średnia miary rozwoju sektora kultury, która w analizowanym okresie zmniejszyła się z 0,322 do 0,280. Warto przy tym nadmienić, iż mimo tych zmian nie udało się osiągnąć większego zrównania przestrzennego dla rozpatrywanego zjawiska – odchylenie standardowe miary zwiększyło się w 2018 roku względem 2015 roku o 0,004. Choć nie jest to wynik znaczący, to jednak dowodzi, iż rozwarstwienie w kontekście sektora kultury między powiatami województwa świętokrzyskiego w dalszym ciągu się pogłębia.

Podsumowanie

Na stopień rozbudowania sektora kultury w regionie, zarówno tym na poziomie państwa czy województwa, jak i powiatu, składa się wiele, częściowo zależnych od siebie zmiennych. Specyficzny dla kultury w ujęciu gospodarki w Polsce jest m.in. bardzo duży

udział w niej jednostek publicznych, ponieważ zarówno obiekty dziedzictwa kulturowego, np. muzea i zabytki, jak i instytucje wyspecjalizowane oraz pierwszego kontaktu są w dużej mierze podmiotami podlegającymi państwu. Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż stan sektora kultury w 2015 roku w powiatach województwa świętokrzyskiego był mocno zróżnicowany i sytuacja ta mimo zapowiedzi rządowych decydentów nie uległa zmianie w dotychczasowym okresie sprawowania przez nich władzy. Biorąc pod uwagę średni wskaźnik obliczony za pomocą wybranej metody – unitaryzacji zerowanej – okazuje się, że w 2015 roku aż osiem z 14 mikroregionów plasowało się poniżej przeciętnej (dodatkowo trzeba przy tym pamiętać o dominującej roli miasta Kielce). Jedynym pozytywnym elementem w tym kontekście może być obserwacja, że dla 2018 roku wynik ten wyniósł sześć powiatów (oraz jeden, który osiągnął właśnie wartość przeciętną). Niemniej jednak całokształt obserwacji tworzy wrażenie, że zrównywanie szans i zapowiadany sprawiedliwy podział dóbr kultury odbywa się na zasadzie równania w dół, zamiast doganiania jednostek wiodących i wykorzystania ich potencjału. Oczywiście należy pamiętać, że istnieją pewne aspekty sektora kultury, np. wynikające z historii regionu, które nie są możliwe do modyfikacji w celu poprawienia sytuacji powiatów w analizowanym wymiarze. Jest to widoczne także w wartościach uwzględnionych w konstrukcji wskaźnika zmiennych. Przykładowo, liczby zabytków zmieniły się nieznacznie, natomiast największe zmiany można było zaobserwować w liczbie placówek kulturalnych (niestety najczęściej negatywne) oraz wielkości dochodów i wydatków powiązanych z kulturą. Zwłaszcza niepokojące są te pierwsze i to szczególnie w odniesieniu do przytaczanych we wstępie słów o stabilizacji sytuacji instytucji twórczych. Podsumowując, można stwierdzić, iż w dalszym ciągu niezbędne są rozwiązania, które mogłyby się przyczynić do poprawy opisanej sytuacji. Szczególną uwagę należałoby zwrócić na powiat skarżyski, który w obu latach osiągnął bardzo niski wynik. Poprawa sytuacji sektora kultury w poszczególnych jednostkach zgodnie z literaturą przedmiotu mogłaby przyczynić się do społeczno-gospodarczego rozwoju regionalnego, a przede wszystkim pozytywnych zmian w jakości życia społeczności lokalnej.

Literatura

- Bowitz E., Ibenholt K.: Economic impacts of cultural heritage – research and perspectives, *Journal of Cultural Heritage* 2009, nr 10(1), s. 1–8.
- Colenbrander B., Guzman P., Pereira Roders A.: Measuring links between cultural heritage management and sustainable urban development: An overview of global monitoring tools, *Cities*, 2017, vol. 60(A), s. 192–201.
- Daubaraitė U., Startienė G.: Creative industries impact on national economy in regard to sub-sectors, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 2015, vol. 213, s. 129–134.
- Gabryjończyk P., Kułaga K.: Tourist attractiveness of castles in Świętokrzyskie Province, [w:] *Tourism role in the regional economy*, J. Wyrzykowski, J. Marak, M. Drozdowska (red.), Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu, Wrocław 2016.
- Grefe X.: From culture to creativity and the creative economy: A new agenda for cultural economics, *City, Culture and Society* 2016, vol. 7(2), s. 71–74.

- Hellwig Z.: Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr, *Przegląd Statystyczny* 1968, nr 15(4), s. 307–327.
- Kłoskowska A.: *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1981.
- Kukuła K., Luty L.: Propozycja procedury wspomagającej wybór metody porządkowania liniowego, *Przegląd statystyczny* 2015, 62(2), s. 219–231.
- Malinowski B.: *Kultura i jej przemiany*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Moore I.: Cultural and creative industries concept – a historical perspective, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 2014, vol. 110, s. 738–746.
- Pomianek I.: Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia* 2010, nr 9(3), s. 227–239.
- Stec M.: Uwarunkowania rozwojowe województw w Polsce – analiza statystyczno-ekonometryczna, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 2011, nr 20, s. 232–251.
- The economy of culture in Europe*, Kea European Affairs, Bruksela 2006.
- Throsby D.: *Ekonomia i kultura*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010.
- Dzieje.pl. Portal historyczny: Prof. Gliński: jednym z priorytetów polityka historyczna; chcemy jak najszybciej zbudować Muzeum Historii Polski, 2015, <https://dzieje.pl/aktualnosci/prof-gliniski-jednym-z-priorytetow-polityka-historyczna-chcemy-jak-najszybciej-zbudowac-m> (dostęp: 01.06.2020).

Diversity in the development of the cultural sector in the Świętokrzyskie Province

Summary. The paper presents an attempt to measure and compare the level of development of the cultural sector in poviats of the Świętokrzyskie voivodship in 2015 and 2018. The authors used selected methods of linear ordering to estimate the synthetic measure of the phenomenon (based on the author's selection of variables) and the method selection procedure that reflects phenomenon's diversity in the most appropriate way. The obtained results allowed to claim that the condition of the culture sector both in 2015 and 2018, in the poviats of the Świętokrzyskie voivodship, was very diverse. It was also observed that – despite declarations of government decision-makers – no postulated changes occurred in the analyzed period, and the overall level of development of the cultural sector in the region has deteriorated and its internal diversification has deepened.

Key words: culture sector, linear ordering, zero unitarization method, powiat, Świętokrzyskie voivodship